

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراسخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	جستارهایی در پلاسکو/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۵۲۱ص.
موضوع	بلاها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی.
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.
موضوع	مسائل اجتماعی -- ایران -- تهران.
موضوع	مدیریت بحران -- ایران -- تهران.
موضوع	بلاها -- آینده‌نگری.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / HV ۵۵۳
	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا
	رده‌بندی دیویی
	۳۴۷/۳۶۳

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

مدیریت و سیاست شهری

پیام پلاسکو

سید ضیا، هاشمی

عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تهران

روز پنج‌شنبه آخر دی‌ماه ۱۳۹۵، برج پلاسکو در مرکز تهران آتش گرفت و فرو ریخت؛ ساختمانی که بیش از پنج دهه، یکی از مهم‌ترین مراکز تجاری تهران و ایران بود، در مقابل چشم صدها شهروند تهرانی و میلیون‌ها بیننده تلویزیونی، درهم شکست و به عنوان یکی از اسف‌بارترین وقایع شهری، پیام‌ها و عبرت‌هایی را برای مردم، مسئولان (اعم از شهری و سیاست‌مداران ملی) و کارشناسان و تحلیل‌گران به جا گذاشت.

فرو ریختن پلاسکو را باید نقطه‌ای عطف در تحولات تاریخ معاصر ایران در عرصه عمرانی، مدیریتی و شهری به شمار آورد. اگر چنان‌که بنای مستحکمی می‌تواند در پی یک آتش‌سوزی سه ساعته فرو ریزد، چه تضمینی وجود دارد که چنین حادثه‌ای برای سایر بناهای بزرگ‌تر

و کوچک‌تر رخ ندهد؟ و اگر این اتفاق تلخ در مرکز پایتخت و در مقابل دیدگان عموم مردم و مسئولان رخ می‌دهد، چگونه می‌توان نگران اتفاقات تلخ‌تر در گوشه و کنار کشور نبود؟ مگر نه این است که کشور ما با مختصات جغرافیایی و تاریخی خاص خود، به عنوان یک کشور حادثه‌خیز در دنیا معرفی شده است. پس حادثه پلاسکو، باید تلنگری باشد برای همگان (چه مردم، چه مسئولان و چه متخصصان) که اگر تغییری صورت نگیرد و تدبیری اتخاذ نشود، وقایع ناگوار دیگری در راه است.

اما نباید واقعه پلاسکو را به امری صرفاً عمرانی یا مهندسی تقلیل داد، بلکه ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن هم باید دیده و تحلیل شده و درس‌های لازم از آن گرفته شود؛ کمالین که نباید آن را به سادگی فراموش کرد یا به تاریخ سپرد. پلاسکو می‌تواند در جامعه و فرهنگ ایران به نماد هم‌فکری و هم‌دردی بدل شود. این واقعه، درس‌ها و عبرت‌های فراوانی در خود دارد و می‌تواند به مثابه آینه‌ای، نمایان‌گر عیب‌ها و کاستی‌های اجتماعی، تاریخی، فرهنگی و مدیریتی رایج و شایع در جامعه باشد و ما را به ترک غفلت‌ها و یافتن ضعف‌ها، هدایت کند؛ مشروط بر آن‌که چنین اراده‌ای برای اصلاح وجود داشته باشد و بنابر توجیه صرف وقایع، فرافکنی مسئولیت و احیاناً تسویه حساب‌های قبلی در کار نباشد.

اساساً یکی از درس‌های این واقعه و چه بسا اولین آن، عبارت است از این که تا زمانی که بخش مهمی از سرمایه‌ها و توانمندی‌های موجود، صرف مجادلات سخیف و سطحی شود و معضلات و مشکلات مشترک، ریشه‌ای و سرنوشت‌ساز کشور به مسئله همگان تبدیل نشود، نمی‌توان انتظار تحولی بنیادی در عرصه فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی داشت. اگر امروز، شاهد حوادثی متعدد و مکرر در کشور هستیم که پس از هر یک، موجی از احساسات و عواطف جریان پیدا می‌کند و

نقدها و گفت‌وگوهایی را پدید می‌آورد - ولی با گذر اندک زمانی به فراموشی سپرده می‌شود، بدون آن‌که تغییری اساسی در رویکردها و روش‌های مدیریتی یا ساختارهای سازمانی در پی خود داشته باشد - شاید بدان دلیل است که مبدل به مسئله‌ای اجتماعی، فراگیر و مشترک نمی‌شود، بلکه هر کسی از ظن خود و با پیش‌فرض‌ها و مبانی تحلیلی خویش بدان می‌پردازد. در نتیجه، این حوادث به جای آن‌که منشاء هم‌دلی و هم‌فکری برای حل ریشه‌ای مسائل شود، خود به عرصه‌ای برای تشدید مجادلات عمدتاً تبلیغاتی و بعضاً سیاسی تبدیل می‌شوند. اما نباید از پیام‌های پیدای و پنهان این رخدادها غفلت کرد، هر یک از این مسائل، پرونده‌ای را در ذهن شهروندان باز می‌کنند که اگر بدون رسیدن به سرانجامی مشخص به دست حوادث سپرده شده و با رخداد بعدی - به ظاهر - فراموش شود، آثار قهری و قطعی خود را بر اعتماد عمومی و انسجام اجتماعی بر جای می‌گذارد. اگر هر یک از این وقایع حل نشده، فقط اندکی تأثیر منفی بر اعتماد اجتماعی به جا بگذارد، تکرار آن‌ها، به مرور سرمایه بزرگ و سرنوشت‌ساز اعتماد اجتماعی را تضعیف و نحیف می‌سازد و جامعه را در معرض فروپاشی قرار می‌دهد. در حالی که اگر این حوادث با رویکرد درست، و عزم ملی، تبدیل به مسئله‌ای همگانی شود که مستقیم یا غیرمستقیم بر سرنوشت همه شهروندان اثرگذار است، آن‌گاه، ظرفیت آن را دارد که مبداء تحولاتی مثبت و سازنده شود و همه توانمندی‌ها و سرمایه‌های ملی را در یک مسیر مشترک قرار دهد.

با چنین رویکردی، ضرورتاً باید به تحلیل عمیق حادثه پلاسکو و وقایع پیرامون آن پرداخت. بررسی علل و شرایط این رخداد و نیز پیامدها و آثار آن از منظر اجتماعی، ما را به شناسایی راه‌های پیش‌گیری از رخدادهای مشابه رهنمون خواهد ساخت و روزنه‌ای برای کشف ضعف‌ها و اشکالات موجود که زمینه‌ساز چنین وقایعی هستند، باز

خواهد کرد.

پاسخ این سوال که چرا در کشور ما، حوادثی تلخ مثل پلاسکو زیاد رخ می‌دهند، مستلزم شجاعت و تأمل در ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و بازانديشی در ساختارهای مدیریتی است. تحلیل حساسیت‌های جامعه و تمرکز بر اولویت‌های مدیریتی، باید بتواند با گفت‌وگوهای بنیادی همراه و به نقدهای سازنده منجر شود. در این مسیر، راهی جز کنار گذاشتن تعارفات معمول در تعاملات دیپلماتیک و گذرکردن از مجادلات مخرب در رفتارهای سیاسی وجود ندارد.

در شرایط کنونی جامعه، دیگر نمی‌توان مطالبه فراگیر و فزاینده پاسخ‌گویی مسئولان را در حوزه‌های مختلف نادیده گرفت، کم‌این‌که نمی‌توان و نباید به رشد سریع قدرت ابزارهای رسانه‌ای و تأثیر آن در افزایش شتابان میزان اطلاعات سیاسی-اجتماعی اقشار مختلف مردم بی‌توجه بود. در جامعه کنونی، زمینه‌ها و ظرفیت مشارکت، مطالبه‌گری و نقادی در میان مردم، با سرعتی بی‌سابقه در حال افزایش است، در نتیجه، امکان اثرگذاری و حضور مردم در فرایند نظارت همگانی روزبه‌روز بیشتر می‌شود و این امر موهبتی است که قدرت روزافزون رسانه‌های جدید فراهم ساخته است. این رسانه‌ها امکانی فراهم می‌کنند که هر شهروند، در تولید داده‌های خبری و تحلیلی، سهمی به دست آورد و به‌اتکای آن، نقش خود را در عرصه اجتماعی برجسته‌تر سازند. افزایش نقش نظارتی شهروندان، در صورتی به ارتقای انسجام و اقتدار جامعه کمک می‌کند که شکاف‌های ساختاری و تضادهای گفتمانی، مانع تعامل سازنده اجتماعی نشود. این‌گونه تضادها، می‌تواند در حوادثی مانند پلاسکو تشدید شود و بهره‌گیری از امکانات رسانه‌های نوین هم نه تنها به تقویت اعتماد و انسجام منجر نشود، بلکه برعکس، تخریب و تزلزل اعتماد متقابل را هم در پی داشته باشد. نتیجه‌ای که از این بحث حاصل می‌شود، آن است که در وقایعی از

قبیل پلاسکو که هم‌دردی عمومی و عواطف و هیجانات مشترک، بروز و ظهور بیشتری می‌یابد، فرصتی مناسب برای گفت‌وگوی اجتماعی حول مسائل و نیازها و همچنین مخاطرات مشترک فراهم می‌شود. چنین گفت‌وگویی، به‌ویژه با بهره‌گیری از ظرفیت رسانه نوین، راهی فراسوی گذر از برخی چالش‌های پیدا و پنهان جامعه باز می‌کند. چالش‌های که نه تنها زیرساخت‌های عمرانی و بناهای شهری، بلکه ساختارهای فرهنگی و اجتماعی را هم تهدید می‌کند.

پیام پلاسکو برای جامعه ایران را باید فراتر از مسائل عمرانی، شهری و مدیریتی تعبیر کرد. این حادثه، ظرفیت آن را دارد که چالش‌های پرمخاطره‌تر و کاستی‌های فراگیرتر را به رخ بکشد.

پیام پلاسکو، نه فقط برای مدیران اجرایی یا سیاست‌مداران و سیاست‌گذاران، بلکه برای اقشار ملت بسیار معنادار است؛ اگر در این حادثه غم‌بار معلوم شد که دیواره‌های بناهای عظیم شهر در معرض خطر قرار دارد، و اگر تلاش و جان‌فشانی آتش‌نشانان، نتوانست مانع فروریختن یک ساختمان تاریخی شود، و اگر میلیون‌ها ایرانی غمگینانه شاهد یک رخداد تلخ و فراموش‌نشدنی بودند، نقدها و تحلیل‌هایی که پیرامون این حادثه اراده شد، نشان داد که جامعه ما، نه تنها در عرصه شهری و عمرانی، بلکه در حوزه‌های مختلف اجتماعی در معرض مخاطراتی گوناگون است.

بنابراین در تحلیل و بررسی این ماجرا، باید ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن را مدنظر قرار داد. پیام بارز این حادثه از این منظر آن است که اگر برج پلاسکو فروریخت، شاید بتوان خرابه‌های آن را در طول دو یا چند سال بازسازی و آباد کرد، ولی اگر دیوارهای اعتماد و انسجام و اخلاق اجتماعی فروریزد، به‌سادگی نمی‌توان به بازسازی آن پرداخت. بناهای شهری را می‌توان حتی تخریب کرد و بناهای بهتری را جایگزین ساخت، ولی بنیان‌های اخلاقی و اجتماعی، فقط با گذر زمان و توسعه

تعاملات شکل می‌گیرند و تخریب آنان چیزی برای بازسازی به جا نمی‌گذارد. خرابه‌های شهر با همت اجتماع، حیات مجدد می‌یابد ولی سازوکارهای آسیب‌دیده در فرهنگ و جامعه، پشتوانه‌ای برای احیاء و بازسازی پیدا نمی‌کنند.

سخن آخر آن که دفاع در برابر تهاجم نظامی و تهدیدهای بیرونی، انسجام درونی را افزایش می‌دهد و همگان را به دفاع مشترک وامی‌دارد، ولی خطر تخریب و تهدید درونی به‌ویژه اگر متوجه بنیان‌های فرهنگی و اخلاقی جامعه باشد، بسیار شدیدتر و چاره‌کار به مراتب دشوارتر خواهد بود و شاید به همین دلیل باشد که در حدیث شریف آمده است که: «اعدا عدوک نفسک التی بین جنبیک»، دشمن‌ترین دشمنان انسان، در سطح فردی همان نفس اماره‌ای است که در دل اوست. در عرصه اجتماعی نیز تعارضات، تضادها و شکاف‌های گفتمانی و ساختاری است که بیش از هر دشمن خارجی، به اقتدار و انسجام جامعه آسیب می‌زند و در حوادث مهم اجتماعی، این آسیب‌ها پررنگتر و برجسته‌تر می‌شود.

پیام پلاسکو آن است که تهدید درونی جامعه و فرهنگ را باید شناخت و خطر مخرب و هولناک آن را برجسته ساخت و حوادث روزگار را فرصتی برای رفع تعارضات و تقویت هم‌افزایی و هم‌دلی قرار داد؛ البته تحقق این هدف، مستلزم همت، شجاعت و صراحت و گذر کردن از مسائل سطحی و ساختگی برای تمرکز یافتن بر نیازها، مطالبات و اولویت‌های واقعی جامعه و مردم است.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی